ԱՐԱՐԱՏ

ԱՄՍԱԳԻՐ

ԿՐՕՆԱԿԱՆ, ՊԱՏՄԱԿԱՆ, ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ, ԲԱՐՈՅԱԿԱՆ ԵՒ ԱԶԳԱՅԻՆ.

ԹԻՒ Դ. — ՇՐՋԱՆ Է. **1874** ՏԱՐԻ Զ. — ԱՊՐԻԼ 30

ԿՐՕՆԱԿԱՆ

ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆ

ԺՈՂՈՎՈՑ

ՀԱՅՈՑ ԱՌԱՔԵԼԱՅ ԵԿԵՂԵՑԻՈՅ

ՀԱՆԴԵՐՁ ԿԱՆՈՆԱԳՐՈՒԹԵԱՄԲ.

(Շ-ր-ջ-ա-կ-ա-ն)։

ԳԼ. ԻԷ.

Երկրորդ ժողովն Անի, որ ընդդէմ Խաչէկ Կաթողիկոսին Հայոց։

(Ամք Տեառն 972)։ — Ստեփաննոս յաջորդ Վահանայ յերկրորդում ամի Հայրապետութեան իւրոյ նզովս արձակէ առ Վահան և առ Աղուսահլ, որ պաշտպանեաց զնա. և նա առ սոյն Հայրապետ զփոխադարձն։ Առ որ Ստեփաննոսի ժողովական զբազմութիւն կրօնաւորաց ի Տարոնոյ, ի Հաշտենից, ի Ծոփաց և ի Խորձենոյ, ընդ որս և զՄովսէս վարդապետ և զԱբրկէն վանական Սիւնեցի, զնայ յաշխարհս Վասպուրականի ի յանդիմանութիւն Վահանայ. այլ չև սոցա հանդիպեալ արքայի և նմին Վահանայ, աքսորին արքունի հրամանաւ Աղթամար կղզին. ուստի ի խոնարհիլ ոմանց ի նոցանէ առ Աղուսահլ և յարձակել յիւրաքանչիւր տեղիս, Ստեփաննոս Հայրապետ միայն վարեցաւ Աղուսահլայ ի Կոտորոց բերդ, ուր կացեալ նորին ամիս ինչ՝ մեռանի։

Ապա ըստ այսմ հանդամանաց յետ ամսոց ինչ յամի 972, առաջնորդք Հայոց աշխարհի, ժողովեալ վերստին հրամանաւ Աշոտոյ հանդերձ եպիսկոպոսաք և վանականաք յարքայանիստն Անի, կացուցանեն ի Կաթուղիկոսութիւն Հայաստանեայց Աթոռոյ՝ զԽաչիկ Երշարունեաց Եպիսկոպոս զքեռորդի Անանեայ Հայրապետի։

Թէև ոմանք ըստ յորդորանաց արքայի Աշոտոյ խորհին զՎահան վերստին կոչել Աթոռն, այլ շատք ընդդիմացեալք յարուցին զեռուվուրթիւն, վասն այնորիկ և զԽաչիկ կոչեցին։

ԳԼ. ԻԸ.

ԱՀաջին և Երկրորդ ժողով է Հաբէ, ընդ դէմ Թոնդրակեցի աղանդաւորաց։

(Ամք Տեառն 1002)։ — Յանհետել Սարգիս Կաթուղիկոսի զաղանդ Թոնդրակեցւոց, սկզբնաւորեալն յաւուրց հինգերորդն Յովհաննու Կաթուղիկոսի Ովայեցւոյ զրեթէ յամէ Տեառն 833, յորում կոչեցաւ նա յԱթոռ ըստ դնելոյ և մերումն Մաղիստրոսի, գումարէ ժողով եպիսկոպոսաց ի Հաբք ըմբերանել զաղանդաւորսն և արմատախիլ զնոյն առնել, բաց ոչ կարացեալ յառաջնում ժողովի որոշել զվճիռ իմն, վերստին գումարեցան եպիսկոպոսք, վարդապետք, երիցունք և կրօնաւորք ջնջել խսպառ զաղանդ Թոնդրակեցւոց, որ ի սմին ժամանակի առաւել իբրև հուր արծարծեցաւ յաւուրս Սարգսի Հայրապետի. զի Յակովբոս եպիսկոպոս ոմն ի ժամանակին յայնմիկ առաջնորդ գաւառին Հարքայ ըմբռնեալ յաղանդ Թոնդրակեցի՝ կեղծաւորեալ առ երեսս՝ վարէր զխիստ կեանս քրձազգեացս, բոկագնաց և պահեցողութեամբ, որով բազմաց զսիրտս յինքն յանկուցեալ՝ մանաւանդ յիշխանաց, քարոզէր՝ թէ պատարագք և նուիրմունք և աղօթք ո՛չ օգնեն վասն թողութեան մեղաց, այլ՝ որ մեղաւ, զոր ինչ ինքն գործէ յանձին իւրում, այն միայն օգնէ նմա. զայս քարոզէին և հետևողք նորա, և զենուլ զանասունս իտուրս աղքատաց՝ ամենեքին ծաղրականս զրէին. և հաղորդել ժողովրդոց ի կենարար մարմին և արիւն՝ անգոնեին և զնոքօք ծիծաղէին, մինչև անկանել տարակոյս ի ժողովուրդն, ոմանց յետս կալ յառաջնորդէն և ի հետևողաց նորին, և այլոց երկբայեալ ի խորհուրդ և կեղեցւոյ, որովք շփոթ մեծ և շշուկ ծագեալ ընդ ամենայն տեղիս, հոգևորականք առհասարակ յաղօթս ապաւինեցան առ Աստուած՝ այց առնել և բառնալ զչարն ի միջոյ։

Այլ Հաբք ժողովոյն թէ և անդէն զառաջնորդն մոլորեցուցիչ զՅակովբոս դատապարտել կամէին և հատանել յեկեղեցւոյ, բայց տեսեալ թէ նա ապաւինեալ է յիշխանս և ինքեանք ո՛չ ունին ի ձեռին զյայտնի յանցանս նորին, լռեցին վերստին յանձնեալ զդատաստան առն ի ձեռս Աստուծոյ, մինչև Սարգիս աշակերտ նորա Կարնեցի՝ այր երկիւղած՝ ի վերայ հասեալ չար աղանդոյ վարդապետին և անօրէն գործոցն, ի ծագել խռովութեանս ի մէջ ազգին, վաղվաղակի ծանուցանէ սրբոյ Հայրապետին. որ և ձեռնտուութեամբ ոմանց իշխանաց առ ինքն բերեալ զՅակովբ եպիսկոպոս, ելոյծ զնա ի քահանայութենէ և աղուհասաղբրոշմ ի ճակատն եդեալ, շրջեցուցանել տայ զնա ի հրապարակս, որոյ առաջի քարոզն աղաղակէր. ‘‘Որ ի սուրբ հաւատոյ Եկեղեցւոյ Քրիստոսի սողոսկեալ՝ յանօրէն Թոնդրակեցեաց ի մարդադէմ դաղանաց փարախն մտեալ միաբանի, դատ և իրաւունս զայս կրեսցէ,,։

ԳԼ. ԻԹ.

Երրորդ ժողով յԱնի՝ վասն Հոնոր-Ընէան վարդապետի Դէմոկրատ Կաթուղիկոսի։

(Ամք Տեառն 1036)։ — Յովհաննու Սմբատայ արքայի Հայոց և նախարարացն դժուարացեալք ընդ յարատևութիւն

Պետրոս Կաթուղիկոսի Գետադարձն կոչեցելոյ ի Սեբաստիա՝ և առանձնանալոյ ի նոցանէ զամս չորս ի Վասպուրական ի Ձորոյ վանս, սուտ երդմամբ վերադարձուցեալ զսուրբ Հայրապետն յԱնի արքայանիստ, կալանաւորէ զնա և առաքէ յարգելանս ի մեծ ամուրն Բջնի առ Վահրամայ հօրեղբօր Գրիգորի Մագիստրոսի. և ապա բերեալ զԴէոսկորոս վանահայր Սանահնի կացուցանէ արքայ ի Կաթուղիկոս. բայց երեւելիք Եպիսկոպոսացն Հայոց ոչ ընկալեալ զնա, չտան թոյլ նմա ձեռնադրել զոք յԵպիսկոպոս, և չյիշեն զանունն ի պատարագի. ընդ որ և համօրէն ժողովուրդք չհաճեն երբէք, բայց միայն յարքայէ և ի նախարարաց:

Զանարգութիւն իւր տեսեալ Դէոսկորոսի յաչս ամենեցուն, ինքնին ևս զպատիւ իւր անարգեալ և ձեռնարկ լեալ յանարժանութիւն, կոչէ յեպիսկոպոսութիւն զանպիտանս և զվատթարս ի մարդկանէ, և յաթոռս վերստին՝ զմերժեալսն վասն յայտնի յանցանաց. և զարժանաւորս և զիմաստունս մերժէ յիշխանութենէ, յափշտակեալ զնոցին ընտացուածս: Առ որ եպիսկոպոսք և վարդապետք Հայոց ի խորհուրդ եկեալ՝ նզովեն զարքայ և զնախարարսն զպատճառսն անակնկալ չարեացս:

Լուեալ արքայի և նախարարաց զայս գործ պաշտօնէից տանն Աստուծոյ և յերկիւղ մեծ լեալ, բազում թախանձանօք և աղաչանօք հնարեալ դարձուցանել ըզՊետրոս յԱթոռն և խոստացեալ հնազանդիլ ի բանս նորա, նա ոչ գիջանի յաղաչանս նոցին՝ մինչև թագաւորն նախարարաց իւրոց խորհրդով հրաւիրեն աղաչանօք զՅովսէփ Կաթուղիկոս Աղուանից ի քաղաքն արքայական, ուր արքունի հրամանաւ լինի ժողով մեծ Հայրապետաց, վարդապետաց, և իշխանաց՝ իբրև չորս հազար անձանց յամի 1036:

Ընդ ապա ամենայնիւ պարտաւոր դըտեալ զԴէոսկորոս, ընկենուն յԱթոռոյ, և պատուեալ զՀայրապետական Քօղ յերեսս նորին, զոր ցայն վայր Հայրապետք զգլխով արկանէին, առաքեն յաքսոր յիւր նախնի վանս Սանահին, յետ հայրապետանալոյ նորա զամ մի և զքանի մի ամիսս. և զամենայն զձեռնադրեալս ի նմանէ ընդ բանիւ արարեալ, ապաշխարանս ի վերայ նոցին կարգեն. և վերստին հաստատեալ զսուրբ Հայրապետն Պետրոս, կոչեն զնա յԱթոռ իշխանութեան:

ԳԼ. Լ.

Նշխարք փոխին ի Հայս՝ ընդդէմ Թոնդրակեցւոց:

(Ամք Տեառն 1051):—Յաւուրս դըքսութեան Գրիգորի Մագիստրոսի ի Միջագետս, երկուք ոմանք քահանայ անուամբ ի Թոնդրակեցւոց, ի շնորհացն Աստուծոյ լուսաւորեալք ի գիտութիւն ճշմարտութեան, դիմեն յոտս նորին և պատմեալ նմին զամենայն չարութիւն գործոց աղանդոց իւրեանց, մկրտին յանուն ամենասուրբ Երրորդութեան, կոչեցեալք մին Պօղիկարպոս և միւսն Նիկանոր, և աղաչեն զնա՝ բառնալ զաղանդն ի գաւառէ անտի, ցուցեալ՝ և ուր ուրեք յաղանդաւորաց ի նորա իշխանութեան՝ ի Միջագետս կային:

Ապա Գրիգոր Մագիստրոս զինեալ յԱպահունիս յաւանն Թոնդրակ, քակէ

զժողովատեղի նոցա և անդէն կառուցեալ զաճար անուամբ սրբոյն Գէորգայ, հաստատէ զԼաղար առաջնորդ նոցին, պատուհասեալ զամենեսին, սրբելով զտեղին. յորոց բազմաց ի Թոնդրակեցւոցն զարհուրեալք, դարձան յաղանդոցն, յաղագս որոց վերստին Ժողով արարեալ անդր ի Հաբք յամի Տեառն 1051, հրաման առնեն մկրտիլ հաղարաւոր բազմութեանն յանուն ամենասուրբ Երրորդութեանն ի ձեռն Եփրեմ Եպիսկոպոսին ԲՋնոյ. ըստ որոյ և հալածեալքն ի նոյն աղանդաւորաց յամենեցունց և յայլազգեաց ևս, դառնային հետզհետէ և ընկալեալ զմկրտութիւնն՝ մտանէին յեկեղեցի սուրբ։

ԳԼ. ԼԱ.

Ա-ՈՂԲԻՆ ԺՈՂՈՎ Ի ՍԵՒ—ԼԵՌՆ ՀԱՌՆ ԸՆԿԵՆԼՈՅ ԶԳԷՈՐԳ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍ։

(Ամք Տեառն 1072)։—Գէորգ Լուսաւորչի յատենադպրութենէ Գրիգորի Վկայասիրի՝ հաճութեամբ իշխանացն կողմանց Տարօնոյ՝ ի հրաժարել նորին Գրիգորի յանապատ, ձեռնադրեցաւ ի նմանէ Կաթուղիկոս ի Թաւրիզ, բայց որպէս երևի՝ զղջացեալ ընդ այն ապա Վկայասիրին ի գրգռելոյ հակառակորդացն Գէորգայ, յետ երկար շփոթութեանցս այսոցիկ, առնէ Վկայասէրն Գրիգոր Ժողով սակաւ Եպիսկոպոսաց և վարդապետաց ի Սեաւ լերինն, և նոցին թելադրութեամբ ընկենու զԳէորգ յԱթոռոյ Հայրապետութեան, և վերստին վարէ ինքն զիշխանութիւնն եկեալ ի Մուտաուատուն։

Եւ թէև պատճառ այսր անկման Գէորգայ Լուսաւորչոյ զնա ինքն համարի Հ. Ղամշեան, իբր զչարելով նորա ընդ համակրութիւն Ողգին առ Վկայասէրն, և խռովութիւնս յարուցանել, յորմէ ըստիպեալ իցէ Գրիգոր ընկենուլ զնա յԱթոռոյ, բայց ես համարիմ զսոյն բարուրանք պապականին, մինչդեռ չէ հաստատեալ զբանս իւր վկայութեամբ ժամանակակից պատմագրաց. և զի համակրութիւն Ողգին առ առաջին Հայրապետն՝ զիարդ առիթ զչարելոյ համարիցի առ ի Գէորգայ, երբ ինքն ևս հաճութեամբ աղգին ձեռնադրեալ էր Կաթուղիկոս յիւրմէ Վեհապետէն, առ որում լեալն էր ատենադպիր։

ԳԼ. ԼԲ.

ԵՐԷՈՐԴ ԺՈՂՈՎ Ի ՍԵՒ—ԼԵՌՆ, ՈՐ ԴԵՐԺԵՑԱ—ՈՒՆԻ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍ ԱՂԹԱՄԱՐԱՅ։

(Ամք Տեառն 1114)։—Իբրև օծաւ ի Կաթուղիկոսութիւն Հայաստանեայց Գրիգոր Պալհաւունի եղբայր Շնորհալւոյն ըստ ընտրութեանն Բարսղի Հայրապետի ի մահուան իւրում յամի 1113, ի Կարմիր վանս Սեաւ լերին, համբաւ առեալ մահուան Բարսղի և կոչման Գրիգորի ի քսանամեայ պատանեկութեանն՝ Դաւիթ Արքեպիսկոպոս Աղթամարայ՝ առիթ ինքեան գտեալ զտիս տհաստութեան հասակի նորոգ Հայրապետին, որ արդէն փայլէր իմաստութեամբ և զառաքինութեամբ ծերոցն անցեալ, ապրստամբեալ ի Հայրապետական իշխանութենէ և խռովութիւն յարուցեալ յաղգին, ձեռնադրի կաթուղիկոս ի հինգ Ե-

պիսկոպոսաց ի Զորոյ վանս և Հայրապետանայ յԱղթամար, փաստ ապացուցանս ի մէջ առեալ՝ զգերեղման Պ. Հանայ և այլոց Հայրապետաց ի Պ. սպուլական, զսեղան սրբոյն Գրիգորի, զԲՕՂ նորա, զգաւազան, զգօտի մաշկեղէն և զնորին զԱՂ սուրբ, և որ մեծն է՝ աթոռ լինել Պ. ասպուրականի, ասէ, թագաւորացն Արծրունեաց։

Ընդ այս ապստամբութիւն Դաւթի և ինքնակոչ եղանել ի գահ Հայրապետութեան, գումարէ Գրիգոր Կաթուղիկոս զբազմութիւն Եպիսկոպոսաց, վարդապետաց, և վանահարց և միանձանց մինչեւ ցերկու հազար հինգ հարիւր անձինս, և առնէ Ժողով ի Սեաւ լեառն. յորում առաջի արարեալ զապստամբութիւն Դաւթի, ամենեքին ձեռագրով բանադրանս և զնզովս եդեալ ի վերայ նորին իսկ Դաւթի և որոց յաստիճան կաթուղիկոսութեան բռնութեամբ կամ կաշառօք եղանիցեն, մերժեցին միանգամայն զնա, և վասն այսորիկ գրեցին առ Եպիսկոպոսունս և իշխանս յարևելս Հայաստանի և առ նոսա, որք ընկալեալ էին զԴաւիթ. որոց առ այս մերժեալ զնա, դարձան յօրինաւոր Հայրապետն և օրհնեցան ի նմանէ. իսկ Դաւիթ միայն նստաւ յԱղթամար. յորմէ և յետ քանի ամաց զԱՂ և զքօղ և զգաւազան Լուսաւորչին գողացեալ ոմանց՝ ածեն առ Գրիգոր։

Յայս ժողով, ասէ Հայր Մխիթար Զամչեան, թուի թէ սահմանեցաւ այն կանոն, զի ընտրութիւն Կաթուղիկոսաց՝ լեցի համաձայնութեամբ չորից գլխաւոր աթոռոց Արքեպիսկոպոսաց ի մեծն Հայս, որք են Ռշնոյ, Հաղբատայ, Թադէոսի Առաքելոյ վանաց և Տաթեւու։

Գլ. ԷԳ.

Առաջին Ժողով ի Հռովմկլայ, ուր ընդդէմ Նեբրոէ Շնորհալի ի Կաղնողիկոս։

(Ամք Տեառն 1165)։ – Հասեալ Գրիգոր Կաթուղիկոսի ի վերջին շունչ ծերութեանն և աղքատութեամբ Հոգւոյն իմացեալ զվաղճան կենաց, արար Ժողով Եպիսկոպոսաց և վարդապետաց ի Հայրապետանոց անդր ի Հռովմկլայ, ի նոյն նահանգէ. ուր յետ յանդիման խօսելոյ յորդորական բանից, հաւանութեամբ ամենեցուն ընտրեաց փոխանակ իւր յաթոռ Հայրապետութեան զՀարազատ եղբայրն իւր զՆերսէս Շնորհալի. որում բազում անգամ յառաջարկել նորա, չէր լեալ յանձնառու. որ և յեպիսկոպոսութենէ իւրմէ և ցայն վայր էր նա ինքն շնորհալի հաւասարակից իբր գործավար եղբօր իւրում հոգւով չափ տքնեալ ի յառաջադիմութիւն ազգին և յանքուն հոկողութիւն ի վերայ բանաւոր հօտին Քրիստոսի, յանձն եղելոցն ի Հայրապետական տեսչութիւնն։

Եւ այսմիկ ընտրութեան թէ զանձն իւր ոչ արժանի մատուցանէր սուրբն Շնորհալի, յառանձնութեան պարապել կամելով, սակայն Ժողովն ամենայն ստիպեալ զնա ընդունել զառաքելական զայն պաշտօն ի կոչմանէ Հոգւոյն, որում ամենեքին ակն ունէին, ապա նա ինքն Գրիգոր Կաթուղիկոս էօծ զնա, զգեցուցեալ նմա զգեստ Քահանայապետական կարգի, և զքօղ Կաթուղիկոսական ի

գլուխ նորա արկեալ, կոչեաց զնա յԱթոռ իւր, և զգաւազան հայրապետական իշխանութեանն ետ. ի ձեռս նորա՝ երկիր պագեալ նմա իբրև կաթուղիկոսի. ուր ապա բացեալ զհոգեբուղխ բերան իւր Շնորհալին Ներսէս խօսեցաւ զիմաստալից իւր ատենաբանութիւն յիւրում յայնմիկ ձեռնադրութեան, որպէս կայ յԸնդհանրական թուղթս նորա։

ԳԼ. ԼԴ.

Երկրորդ և Երրորդ ժողովք ի Հռոմկլայ վասն միաբանութեան Հայոց ընդ Յոյնս։

(Ամք Տեառն 1167—1178)։—Խօսելով մեր զերկարաձիգ անցս պատմութեան յաղագս միաւորութեան Եկեղեցւոյ մերոյ ընդ Յունաց և յաղագս երկուց ազգաց միաբանութեան, յորոց վերայ այնքան բանակցութիւնք եղեն յերկուց ևս կողմանց յաւուրս Կիւռ Մանուելի կայսեր և երից Կաթուղիկոսացն մերոց Գրիգորի Պահլաւունւոյ, Շնորհալւոյն Ներսիսի և եղբօրորդւոյ նորին Գրիգորի Տղայ կոչեցելոյ յամս Տեառն 1167—1180, և զնոցին փոխադարձ թղթակցութիւնսն զդաւանութեանց հաւատոյ և կարգաց Եկեղեցւոյ, որ յԸնդհանրականս Շնորհալւոյն, աստէն համառօտ կարգեմք Երկրորդ և Երրորդ ժողովոց պատմութիւնս Եկեղեցւոյս մերոյ եղելոցն ի Հայրապետական Աթոռ անդր ի Հռոմկլայ։

Տեսեալ Մանուելի կայսեր զթուղթ Շնորհալւոյն Ներսիսի զառաջինն յաղագս դաւանութեան հաւատոյ և կարգաց Եկեղեցւոյ մերոյ ի ձեռս փեսային իւրոյ դքսին Ալէքսի, ըստ խնդրանաց նորին ի Մամեստիա քաղաքի՝ գրեալս ի նորին Շնորհալւոյ յԵպիսկոպոսութեան իւրում, և թարգմանեալ զայն, ընթերցան ինքնին կայսրն և պատրիարգ նորին Միքայէլ, և հաւանեալ ուղղափառութեան հաւատոյս մերոյ դաւանութեան յԱմենասուրբ Երրորդութիւնն, ի մարդեղութիւն Քրիստոսի, և աւանդութեանց կարգաց և ծիսից, վառեցան ի սէր միաբանութեան և ի տեսութիւն իսկ նորին Շնորհալւոյ. ուստի և անդ զառաջինն գրեաց թուղթ կայսրն առ Գրիգոր Կաթուղիկոս եղբայր Շնորհալւոյն յաղագս միաբանութեան և առաքելոյ զեղբայրն ի Կոստանդնուպօլիս՝ բանիւ բերանոյ ևս խօսել ի վերայ գրելոցն նորա, զի բարձցի ի միջոյ պատճառ բաժանման երկուց Եկեղեցեաց. և զայս թուղթ առաքէ ի Հռոմկլայ դեսպանութեամբ ումեմն Հայազգւոյ ծառայի իւրոյ Ամբատայ։

Բայց սորա ընդ ժամանել ի Հռոմկլայ, վախճանեալ գոլով Գրիգոր Կաթուղիկոսի, ընդունի զթուղթ կայսեր յաջորդ նորա Շնորհալին Ներսէս. և պատասխանի արարեալ նմին, գրեաց և զընդարձակ նամակ դաւանութեան հաւատոյ և կարգաց Եկեղեցւոյ ըստ խնդրանաց դեսպանին յառաւել ևս տեղեկութիւն Յունաց՝ դաւանութեան մերոյս հաւատոյ։

Զայս թուղթ Շնորհալի Հայրապետին ընկալեալ կայսեր և եկեղեցական դասուց Յունաց, թողեալ այնուհետև զատելութիւն, փափագէին միաբանութեան. ընդ որ կայսրն առաքեաց ի կողմանէ իւրմէ առ Կաթուղիկոսն մեր զԹէորիանէ

աստուածաբան և զՅովհաննէս ութման խօսիլ ընդ նմա ի վերայ բանից հաւատոյ հանդերձ երկրորդ թղթով ի 1170 ամի, յորում ցուցանէր զուրախութիւն իւր ընդ յօժարութիւն Կաթուղիկոսին սակս միաւորութեան Եկեղեցւոյ և ուղղափառ հաւատոյ։

Ընդանօր յառաջարկել Թէորիանեայ զտարակուսութիւնս Յունաց ի վերայ խնդրոց ինչ, պատասխանէր Հայրապետն ըստ վարդապետութեան Հայաստանեայցս Եկեղեցւոյ, նախ՝ ի վերայ երկուց բնութեանց Քրիստոսի. երկրորդ՝ յաղագս Տօնի Ծննդեանն Քրիստոսի. երրորդ՝ ի վերայ երից սրբասացութեանց. չորրորդ՝ յաղագս մեռոնի. հինգերորդ՝ յաղագս աղօթելոյ յԵկեղեցւոջ. և վեցերորդ՝ յաղագս ժողովոյն Քաղկեդոնի։

Վերջին այսոցիկ խնդրոցս պատասխանի շնորհալի Հայրապետին, զորոց և յառաջին թուղթն իւր գրեալ էր բացայայտ, արձանագրեալ Թէորիանեայ՝ ըստ վկայելոյ Լամբրոնացւոյն ի Ներբողեան Շնորհալւոյն, դարձաւ ի Կոստանդնուպոլիս՝ հանդերձ նամակաւ սուրբ Հայրապետին. ընդ որ Յոյնք առաջի արարին խնդիրս ինն գլխակարգութեամբք վերլուծին ընդ յիշեալ Աստուածաբանին՝ հանդերձ կայսերական թղթով՝ յամին 1172 — ընդունել մերումս Հայրապետի Եկեղեցական ժողովով։

Այսոքիկ ինն գլուխք են խնդրոցն, զորս յառաջ բերեմք ի Զամչեանէ։

ա. Նզովել զմի բնութիւն ի Քրիստոս ասողսն՝ զԵւտիքէս և զԴիոսկորոս, և զՍեւերիոս, զՏիմոթէոս զկուզն և զամենայն համախոհս նոցունց։

բ. Խոստովանել զՏէր մեր Յիսուս Քրիստոս՝ մի որդի, մի դէմք, մի անձնաւորութիւն անորիշ, անփոփոխ, անայլայլելի, անշփոթ՝ ոչ այլ զորդին Աստուծոյ ասել, և ոչ այլ զորդին սրբոյ Աստուածածնի, այլ և զնոյն՝ որդի Աստուծոյ և որդի մարդոյ՝ զմին (զՔրիստոս) խոստովանել Աստուած և մարդ յերկուս բնութիւնս. զնոյն զմի Քրիստոս՝ ունելով երկուս ներգործութիւնս և երկուս կամս Աստուածային և մարդկային ոչ հակառակս միմեանց, այլ ընթանալ մարդկային կամքն զկնի Աստուծոյ կամացն։

գ. Ասել զերեքսրբասացութիւնն բաց ի խաչեցելոյն ձառն Ճէք և բաց յԱէն։

դ. Տօնել և զտօնան ընդ Հռոմս, այս է, զԱւետեաց Տեառն ի ԻԵ Մարտի, և զԾնունդն ի Դեկտեմբերի ԻԵ. զԹլփատութիւնն յութերորդն զկնի Ծննդեանն Քրիստոսի, այս է՝ յառաջինն Յունուարի և զՄկրտութիւնն ի վեցն Յունուարի, և զՏեառնընդառաջն ի Փետրուարի Բ. և պարզաբար զամենայն տօնսն տէրունականս և զսրբուհւոյ Աստուածածնին, և և զԿարապետին և զսրբոց Առաքելոցն և զայլոցն։

ե. Առնել զմեռոնն ձիթով ի պտղոյ ծառոց։

զ. Զաստուածային հաղորդութիւնն առնել խմորուն հացիւ, գինեաւ և ջրով։

է. Ամենայն քրիստոնեայքն, քահանայք և ժողովրդականք ի ներքս յեկեղեցւոջն կացցեն, յորժամ կատարի աստուածային պատարագն, բաց յայնցանէ՝ զորս արգելուն կանոնք յաղագս ապաշ-

խարութեան, նոյնպէս և յայլ կարգս Եկեղեցւոյ։

Ը. Ընդունել զչորրորդ, զհինգեր. զվեց. և զեօթներորդ զտիեզերական ժողովսն։

Թ. Ընդունել զառաջարկութիւն Կաթողիկոսին միայն ի Թագաւորէն Հոռոմոց։

Ընդ այս խնդիր Յունաց գրեալ Ներսիսի Թուղթս առ ամենայն Եպիսկոպոսս և Վարդապետս մեծին Հայոց յԱշխարհ Արարատեան, յորս կային Եպիսկոպոսք աւելի քան երեք հարիւրք և յոլով վարդապետք, ծանոյց նոցա զամենայն անցս միաբանութեանն. առանց որոց դժուարին էր ընդունել զխնդիրսն. և մինչ պատրաստ էր հրաւիրել զնոսին հաւանել անդր առնել ժողով ընդհանուր, զի մի՛ ծագեսցի երկպառակութիւն յԱզգին, հասեալ նմա վախճան կենաց, փոխեցաւ ինքն Շնորհալին առ Աստուած, և ոչ գումարեցաւ ժողովն։

Իսկ երրորդ ժողովն եւս անդ ի Հռոմկլայ՝ որ եղև ընդ ձեռն եղբօրորդւոյ Շնորհալւոյն Գրիգոր Տղայի, որ յաջորդեաց յետ նորա յԱթոռն, այն եւս այսպիսում դիպաւ վիճակի, և մնաց անկատար, —որպէս արդ ի համառօտագրութեանս։

Սա ինքն Գրիգոր Կաթուղիկոս հաւաստի գիտելով, եթէ ոչ ունի ընդունել երբէք Ազգ մեր զփոփոխութիւն ծիսիցն ամփոփելոց յինն խնդիրս անդ Յունաց, խորհրդով վարդապետաց իւրոց խնդրեաց գրով ի կայսերէ մի՛ պահանջել զայնս ի Հայոց, այլ միայն՝ զորս ի հաւատս վերաբերին. զի հնացեալ սովորութիւն է՝ ասէ՝ Ազգիս, զոր միայն ի ձեռն խաղաղութեան ընդհանուր ժողովով՝ սէրն կատարեսցէ, ասէ։

Ապա յետ ընկալեալ Գրիգոր Կաթուղիկոս զպատասխանի կայսերն և ժողովոյ մետրապօլտացն Յունաց, որոց թողեալ զինն խնդիրսն զայնոսիկ, խնդրէին ի Հայոց միայն բանս հաւատոյ ի նիւթ միաբանութեան, արար զժողովն երրորդ ի Հռոմկլայ յամի 1179. *յորում գտան երեսուն երեք Եպիսկոպոսք միայն, ընդ որս էր և Կաթուղիկոսն Աղուանից, վարդապետք, քահանայք, վանահայրք և իշխանք. իսկ երեք հարիւր երեսուն և վեց Եպիսկոպոսք արևելեան Հայոց արգելեալք ի շփոթութենէ ժամանակաց, ըղթուղթ հաւանութեան միայն առաքեն ի ժողովն, որպէս և այլք ոմանք մերժեցին զհրաւէր Կաթուղիկոսին։*

Ի ժողովի յայսմիկ՝ ուր ընթերցաւ Լամբրոնացին Ներսէս զատենաբանութիւն իւր, ընթերցան և զթուղթս ժողովոյն Յունաց և կայսերն, և համաձայն գտեալ զայնս դաւանութեան հաւատոյ Հայաստանեայց Եկեղեցւոյ, ստորագրեցին ամենեքին. և վերստին գրեալ ժողովով զգիր դաւանութեան հաւատոյ, առաքեցին ի Կոստանդնուպօլիս. բայց հրեշտակք Հայրապետին հասեալ ի Կեսարիա, և արգելեալք ի խռովութեանց ճանապարհի, դարձան յետս առ Կաթուղիկոսն հանդերձ թղթովք ժողովոյն. և յայսմիկ միջոցի վախճանեցաւ և կայսրն Մանուէլ յամի 1180, *և մնաց անկատար միութիւն երկուց ազգաց Եկեղեցեաց, որով և ապարդիւն եղև հնգետասան ամաց ջանք և աշխատութիւնք։*

(Շարունակելի)

ԱԲԷԼ ԱՐՔԵՊԻՍԿՈՊՈՍ.